

także dla tych, którzy poszukują odpowiedzi na pytanie: Kim jest kapłan i jakie jest jego zadanie we współczesnym świecie? Mocną stroną tej pracy jest przejrzysty układ treści i klarowność myśli. Jedynym minusem omawianej książki jest brak tłumaczenia łacińskich tekstów i zwrotów. Czytelnik nieznający łaciny zmuszony jest poza publikacją poszukiwać znaczenia przywołanych fragmentów.

W rezultacie należy stwierdzić, że recenzowana praca stanowi jedną z najlepszych publikacji poświęconych kapłaństwu. Jej plusem jest nie tylko klarowny wykład przeprowadzony przystępnym językiem teologicznym, lecz także, szczególnie w drugiej części pracy, przełożenie akademickiej teologii na grunt duszpasterski oraz modlitewny. W pewien sposób książka J. Królikowskiego, dzięki dołączonej modlitwie, ukazuje harmonię między *fides* i *ratio*. Autor w ten sposób przypomina kapłanom, że ich posługa bez modlitwy staje się jedynie świadczeniem usług religijnych. W świetle przywołanych argumentów książka J. Królikowskiego zasługuje na lekturę i jest pozycją godną polecenia szerszemu gronu chrześcijan, nie tylko kapłanom i teologom, którzy pragną pogłębić swoją wiarę, poznać nauczanie Kościoła i być gotowi do jego obrony.

Paweł Beyga

O. Andrzej A. Napiórkowski, *Proegzystencja Kościoła*, WAM, Kraków 2018, ss. 203.

Refleksja nad Kościołem wymaga uwzględnienia nie tylko przesłanek biblijnych i tradycji Kościoła oraz poglądów najbardziej znaczących teologów, lecz także wnikliwego namysłu nad problemami współczesnego chrześcijaństwa. Ponadto w naszych czasach w myśleniu eklezjologicznym wskazane jest uwzględnienie kontekstów ekumenicznych oraz odniesienia do wielkich religii, a zwłaszcza do judaizmu i islamu. Niezbędne jest również pamiętanie o tym, że wydarzenie Kościoła jest nierozzerwalnie związane z misterium Boga i tajemnicą człowieka (por. s. 7).

Tematem przewodnim najnowszej eklezjologicznej monografii Ojca prof. dr. hab. Andrzeja A. Napiórkowskiego OSPPE jest proegzystencja Kościoła. W zamierzeniu Autora ukazanie Kościoła „w świetle proegzystencji jest nową próbą integralnego ujmowania jego istoty i misji właśnie od empirycznej, zjawiskowej strony, obejmującej instytucję, ale też od strony wiary, która mówi nam o duchowości Kościoła i samoudzielaniu się Boga w sposób sakramentalny” (s. 8). Kwestia proegzystencji, czyli „bycia dla”, jest istotna zarówno w antropologii teologicznej, jak i eklezjologii. Tak jak człowiek jest bytem relacyjnym, tak też Kościół jest rzeczywistością relacyjną. W przedstawianiu tajemnicy Kościoła dobrze jest uwzględnić równocześnie punkt widzenia teologii fundamentalnej i teologii dogmatycznej, pamiętając, że jest on zarówno instytucją, jak i przedmiotem wiary. Mając tego

świadomość, o. Andrzej A. Napiórkowski skoncentrował się na ukazaniu misterium Kościoła zarówno *ad extra*, jak i *ad intra* (por. s. 8).

Monografia pt. *Proegzystencja Kościoła* składa się z sześciu rozdziałów. Rozpoczyna się ona od rozważenia proegzystencji Kościoła „w niejednorodnej rzeczywistości” (rozdział I). Przywołanie kontekstów: politycznego, ekonomicznego i społecznego, pomaga w uświadomieniu sobie różnorodnych zagrożeń, których źródłem jest „autorytaryzm laickości” państw Unii Europejskiej, „islamski fundamentalizm religijny” oraz „chaos w samej wspólnotie kościelnej”. W rozdziale tym oprócz omówienia zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych Kościoła Autor syntetycznie przedstawia istotę proegzystencji Chrystusa oraz Ducha Świętego. Odwołanie się do wybranych wątków proegzystencjalnych w twórczości współczesnych teologów stanowi dobrą podstawę do podkreślenia służebności struktur eklezjalnych (urzędu, posług i charyzmatów). Zgodnie z nauczaniem ostatnich papieży słusznie została dowartościowana proegzystencja rodziny jako Kościoła domowego. Ostatnim zagadnieniem przedstawionym w rozdziale I jest proegzystencja jako misyjność. O. Andrzej A. Napiórkowski z mocą przypomina, że Kościół „nie może przestać być misyjny. Strzegąc swojej tożsamości, nie może zaprzestać wychodzenia z Ewangelią do świata. Moc Zmartwychwstałego zbawia chrześcijan wówczas, gdy wychodzą oni do świata. Kościół się przecież realizuje w trzech zasadniczych nurtach: liturgii, martyrii (świadectwie/męczeństwie) i diakonii (posłudze)” (s. 59).

Rozdział II stanowi syntetyczne omówienie powstawania Kościoła. Autor wyróżnia pięć etapów w tym procesie, a mianowicie: pozaczasową ideę Boga Ojca, konstytuowanie się Kościoła w Starym Przymierzu, ustanowienie Kościoła przez Jezusa, jego spełnianie się od Pięćdziesiątnicy oraz zdążanie ku eschatologicznej pełni. Zastanawiające jest sformułowanie Kościół „konstytuowany w Starym Przymierzu”. W dawniejszej eklezjologii powszechne było przekonanie, że lud Starego Przymierza był jedynie zapowiedzią wspólnoty Kościoła Chrystusowego. W najnowszych ujęciach coraz bardziej dowartościowuje się starotestamentalny etap tworzenia się Kościoła. W pewnym sensie można przyjąć, że początek istnienia Kościoła jest związany z samym faktem stworzenia pierwszego człowieka, co zresztą jest zgodne z nauczaniem niektórych ojców Kościoła (św. Grzegorz Wielki, św. Augustyn z Hippony, św. Jan z Damaszku), którzy nauczali o *Ecclesia ab Abel* (s. 70). Eklezjologiczne rozważania kończące rozdział II skoncentrowane są na wskazaniu, że Kościół jest powszechnym sakramentem zbawienia.

Od strony formalnej należy zapytać: Dlaczego w punkcie 2.3 dotyczącym ustanowienia Kościoła przez Jezusa wyróżniono jedynie podpunkt „2.3.1. Od królestwa Bożego ku Kościołowi”, a nie ma wyodrębnionego punktu 2.3.2?

W rozdziale III ukazano misteryjną zbawczość Kościoła katolickiego. Bardzo prowokująco sformułowany jest punkt „2. Możliwość zbawienia dla wszystkich?”. Wychodząc od różnie interpretowanej formuły św. Cypriana z Kartaginy – *extra ecclesiam nulla salus*, przez poglądy teologiczne św. Augustyna z Hippony i św.

Tomasza z Akwinu, Autor skupia się na porównaniu nauczania Soboru Florenckiego z 1442 roku z nauczaniem II Soboru Watykańskiego, wskazując na zmiany odnoszące się do pojmowania zbawienia: ludzi w pełni włączonych do Kościoła i niechrześcijan oraz zbawczej roli religii niechrześcijańskich. Współcześnie wyróżnia się cztery stanowiska między religiami świata a Chrystusem i Jego Kościołem (por. s. 101), z których jedynie chrystologia inkluzywna (uniwersum chrystocentryczne) jest akceptowana przez Urząd Nauczycielski Kościoła. Pogłębienie rozumienia tajemnicy zbawienia, która ma swój początek w Chrystusie, a dokonuje się przez Kościół, w teologii po II Soborze Watykańskim spowodowało rozliczne pytania o grzech jednostkowy i o grzeszność całego Kościoła. O. Andrzej A. Napiórkowski, pamiętając o trynitarnych podstawach Kościoła, w udokumentowany sposób odpowiada na pytanie: „Grzeszny Kościół grzeszników?”. Zwieńczeniem rozdziału III są rozważania dotyczące misteryjnej zbawczości Trójjedynego w katolicyzmie i poza nim. Niestety zabrakło w nich odniesień do chrześcijaństwa wschodniego, choć znalazły się odwołania do poglądów niektórych teologów protestanckich.

Celebracja Eucharystii jest niezbędna dla życia i rozwoju Kościoła. Stąd też za całkowicie uzasadnioną należy uznać w książce o „byciu dla” Kościoła obecność rozdziału o Eucharystii jako najdoskonalszej proegzystencji Zmartwychwstałego. Analiza nowotestamentalnych tekstów odnoszących się do ostatniej wieczerzy w połączeniu z omówieniem różnych określeń Eucharystii stanowi podstawę refleksji Autora nad relacją wspólnoty Kościoła do Eucharystii oraz eucharystycznej posługi Kościoła. W podsumowaniu rozdziału IV o. Andrzej A. Napiórkowski dowodzi, że „Misja Kościoła koncentruje się [...] przede wszystkim na uwielbieniu Boga, czyli na życiu sakramentalnym i duchowym, którego szczytem i centrum jest Eucharystia. [...] Tylko Kościół, który karmi się Słowem i sprawuje Eucharystię, jest wiarygodny i zdolny do realizacji swojego posłannictwa” (s. 140–141).

Piąty rozdział pt. „Maryja Służebnicą Jahwe i Kościoła” dotyczy roli Matki Jezusa w odniesieniu do Jej pośrednictwa w jedynym pośredniku Chrystusie oraz współdziałania ze swoim Synem poza Kościołem. Autor stoi na stanowisku, że „Obecnie coraz radykalniejsze odchodzenie od eklezjologii instytucjonalnej – co jest przecież długotrwałym procesem – pozwala odkrywać maryjność Kościoła. Tym samym pojawiają się nowe horyzonty dla dowartościowania proegzystencjalnego charakteru Kościoła i jego posługi tak wobec ochrzczonych i wierzących w Chrystusa, jak i wobec całego świata” (s. 147). Jego zdaniem „Kościół o tyle jest Kościołem, o ile jest ukierunkowany na udzielanie zbawczych darów, o ile jest proegzystencjalny, czyli istnieje i działa dla świata, stąd misja Maryi jest też działaniem *ad extra*. Wpisana w misyjność, Maryja podprowadza świat do Bożej jedności i paschalnego pokoju” (s. 163).

Ostatni rozdział monografii o. Andrzeja A. Napiórkowskiego przybliżył ruch monastyczny i jego odniesienia mariologiczne i maryjne. Autor w perspektywie historycznej ukazuje dwie formy życia mniszego, a mianowicie eremityzm i cenobityzm. Przypomina, że zakony powoływane były w przestrzeni Kościoła

i stanowiły wspólnotową formę naśladowania Jezusa. Przyczyniały się do rozwoju gospodarczego i kulturowego Europy. Wskazując na relację między osobą Maryi a zakonnikami i zakonnice, Autor jest zdania, że „Głębia bogactwa życia duchowego i ascetycznego płynąca ze świętej Dziewicy jest ogromna i stanowiła oraz nadal stanowi niewyczerpalną skarbnicę dla mnichów i mniszek całego Kościoła powszechnego” (s. 187). Najświętsza Maryja Panna czczona jest we wszystkich wspólnotach monastycznych. Powszechnie uważa się, że uczy Ona poświęcenia się, wytrwałości, ascezy, modlitwy i trwania w ciszy.

Z powyższego przedstawienia problematyki eklezjologicznej wynika, że zamiarem Autora jest promowanie dynamicznego ujęcia misterium Kościoła w różnych perspektywach i kontekstach jego istnienia. Podkreślanie relacyjnego charakteru rzeczywistości eklezjalnej oraz jej służebności, czyli „bycia dla” zarówno wobec wiernych, jak i wobec ludzi będących poza nią, jest wymogiem naszych czasów. Właśnie z tego powodu monografia o. prof. dr. hab. Andrzeja A. Napiórkowskiego OSSPE pt. *Proegzystencja Kościoła* stanowi ważny wkład w polską refleksję nad tajemnicą i rolą Kościoła we współczesnym świecie. Książka ta z pewnością będzie inspirowała nie tylko do intelektualnych dociekań mających na celu odkrywanie misterium Kościoła, ale również będzie stanowić zachętę dla teologów, kapłanów i wiernych do zastanawiania się nad jego rolą oraz działaniami, jakie należy podejmować w odniesieniu do bliźnich.

Krzysztof Leśniewski
Wydział Teologii KUL

Ks. Marcin Składanowski, *Humanizm Krzyża. Staurologia w perspektywie ludzkiego losu*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, ss. 323.

Najnowsza pozycja ks. dr hab. Marcina Składanowskiego, prof. KUL, teologa i ekumenisty, wpisuje się w badania nad *theologia crucis*. W zakres jego głównych zainteresowań naukowych wchodzi zarówno podejście tradycyjne do antropologii (św. Tomasz z Akwinu), jak i współczesne, społeczno-kulturowe (teoria *gender*). Warto dodać, że do głównych obszarów badań należą także zagadnienia społeczno-religijne prawosławia. W tę właśnie tematykę wpisuje się recenzowana książka *Humanizm Krzyża. Staurologia w perspektywie ludzkiego losu*, ukazująca tajemnicę Krzyża w kontekście chrystologiczno-antropologicznym.

Krzyż, znak rozpoznawczy Kościoła, jak o nim pisze autor we *Wstępie*, budził i budzi kontrowersje oraz tworzy pewne napięcie. Autor stawia pytania: Czy Krzyż może być humanistyczny? Co rozumieć przez pojęcie humanizm? Trudno jest zrozumieć Krzyż, ponieważ symbolizuje rzeczywistość bogatą, ale złożoną. Pozycja ukazuje elementy teologii Krzyża szczególnie ważne dla antropologii, które są